

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi / Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 6, Sayı 14, Mart 2019 / Volume 6, Issue 14, March 2019

ERZİNCAN MERKEZDE BULUNAN ÖNEMLİ ZİYARET YERLERİ İLE BU ZİYARETGÂHLAR ETRAFINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN RİTÜELLER

Religious Places in Erzincan and the Rituals Taking Place Around Them

Makale Türü/ Article Types : Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received Date : 30.01.2019

Kabul Tarihi/Accepted Date : 21.02.2019

Sayfa/Pages : 11-22

DOI Numarası/DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2019.108>

OĞUZHAN AYDIN

(Dr. Öğr. Üyesi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara / Türkiye, e-mail: oaydin@ybu.edu.tr, ORCID:

<https://orcid.org/0000-0002-0034-1396>

Atıf/Citation

Aydın, Oğuzhan, "Erzincan Merkezde Bulunan Önemli Ziyaret Yerleri ile Bu Ziyaretgâhlar Etrafında Gerçekleştirilen Ritüeller", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 6/14, 2019, s. 11-22.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 6, Sayı 14, Mart 2019.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 6, Issue 14, March 2019.

ISSN: 2148-5704

ERZİNCAN MERKEZDE BULUNAN ÖNEMLİ ZİYARET YERLERİ İLE BU ZİYARETGÂHLAR ETRAFINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN RİTÜELLER

Religious Places in Erzincan and the Rituals Taking Place Around Them

OĞUZHAN AYDIN

Öz: Tarihten getirdiği birikim ile halk yaşamında zengin inanış, ritüel ve uygulamalara sahip olan Türk halkında geçmişi İslamiyet öncesi dönemlere kadar uzanan, yadır ve türbe ziyaretlerine Anadolu coğrafyasının hemen hemen her bölgesinde rastlamak mümkündür. Türk halk kültürü ve yaşamında özellikle dinî manada, “Allah dostu” olarak kabul gören keramet sahibi kişiler; veli, ermiş gibi unvanlarla anılmaktadır. Bu kişilerin, gerek hayattayken gerek vefatlarından sonra göstermiş oldukları birtakım kerametler toplumun bu tür mekân ve makamlara yaklaşmasını ve insanların bu tür şahıs ve mekânlara saygı göstermesine vesile olmuştur. Şüphesiz ki insanoğlu, başta sağlık problemleri olmak üzere, her türlü sıkıntı ve kederini gidermenin yollarını aramıştır. Yadır, türbe gibi ziyaret yerlerinde gerçekleştirilen çeşitli ritüeller de bu durumun somut örnekleri arasındadır. Bu ritüellerle uygulamaların temelinde ise ermiş kişilerin yüzü suyu hürmetine istenilen halis niyetli taleplerin karşılık, dertlilerin deva ve hastaların şifa bulması görülmektedir. Araştırma sahası Erzincan il merkezi olan bu çalışma kapsamında; Erzincan ilinin -kısa bir tarihten yola çıkılarak- merkezindeki halk arasında yoğun rağbet gören ziyaret yerleri ile ilgili ansiklopedik bilgiler sunulacak, bu ziyaret yerleri etrafında yaygınlaşan efsaneler ve kerametlere dayalı olarak oluşan inanışların doğrultusunda niyet, dilek ve temennilerde bulunulurken, -bu bağlamdaki isteklerin kabulü için gerçekleştirilen çeşitli uygulamalara, kaynak kişilerden derlenen bilgilerle birlikte yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Erzincan, Türbe, Yadır, Evliya, Ritüel ve Uygulamalar

Abstract: Visiting shrines and entombed saints which go back to pre-Islamic age has been a common practice throughout all regions of Anatolia due to its historical heritage and the richness of the social rituals. Those miracle workers who are regarded as the “friend of Allah” have an important place in Turkish folk culture and religious practice. The miracles that those people performed both when they alive and dead have encouraged people to show respect to them and their tombs. Undoubtedly, people seek ways to get rid of all the illnesses and the troubles they have. Rituals which are exhibited at shrines and entombed saints are an explicit example of this. The base of these practice is that people who visit such places expect their wishes to come true, illnesses to be healed and problems to be solved for the sake of the saints buried in the tombs. The study which was conducted in Erzincan presents a brief history of the city, encyclopaedical information of the popular tombs and shrines, and give details of the practices, wishes, intentions that happen around the shrines and tombs, and of the myths and miracles that are attributed to the entombed saints.

Keywords: Erzincan, Tomb, Untombed saint, Rituals and Practices

Giriş

Kültür ve inançlar, asırlarca süren toplumsal birikimlerin mahsulleridir. Türk kültürü de gerek İslam öncesinde gerekse İslamiyet’le birlikte tarihî süreç içerisinde canlılığını ve zenginliğini bugüne değin sürdürmeyi başarmıştır.

Erzincan ili de coğrafi konumu, fiziki yapısı ve iklimi nedeniyle tarihin ilk insan topluluklarının yerleştiği alanlardan biridir. Tarih boyunca Arziya, Arzıgan, Erzıgan, Aziris, Eriza, Ezirgan gibi aynı kökenden ve fakat kısmen değişik biçimlerde anılan Erzincan, XI. yüzyıl başından itibaren Müslüman Türklerin akınlarına sahne olmuştur. Erzincan, 1071 Malazgirt Savaşı’ndan sonra kesin olarak Türk hâkimiyetine girmiştir. Bölgenin fatihi olan

Alparslan'ın komutanlarından Mengücek Gazi'nin adına izafeten kurulan Mengücek Beyliği'nin başkenti olarak ilim, sanat ve ticaret merkezi olmuştur. 1228 yılında, 1. Alaattin Keykubad döneminde, Anadolu Selçuklu Devleti hâkimiyetine giren Erzincan dolaylarında, Moğollarla Selçuklular arasında, Anadolu tarihinin dönüm noktalarından biri olan, Köseadağı Savaşı meydana gelmiştir. Osmanlı'nın Anadolu topraklarındaki hâkimiyetini zayıflatan 1402 Ankara savaşından etkilenen Erzincan, Yavuz Sultan Selim ve Şah İsmail arasında yapılan Çaldıran Savaşı'ndan sonra (1514) bütün Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile beraber Osmanlı Devleti'ne dâhil olmuştur. XVI. ve XVII. yüzyıllarda şehrin nüfusu 10.000 civarında idi. Şehrin nüfusu uzun süre artmamıştır. Bunda da en büyük etken, belirli dönemlerde şehrin maruz kaldığı depremler ile Osmanlı-İran harplerinde ordunun hareket sahası içinde kalmasıdır.¹ Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Millî Mücadele esnasında Rus ve Ermeni işgallerine maruz kalsa da kahramanlarca savaşan halkının sayesinde düşman ordularıyla çete birliklerini üzerinden atan Erzincan, kırk bine yakın insanın hayatını yitirdiği 1939 depremiyle tamamen harabeye dönmüştür. Erzincan vilayeti, geçirdiği tüm bu süreçlerle birlikte dönem dönem farklı kültür ve inançlara da ev sahipliği yaparak bu kültür ve inanç zenginliğini günümüzde de devam ettirmektedir.

Farklı dönemlerde Erzincan'da kurulan dinî, ilmî, sosyal yapı ve kurumlar, kültür hayatının gelişmesinde oldukça etkili olmuşlardır. Anadolu halkı, bu toprakların gerek Türkleşmesinde gerekse de İslamlaşmasında, katkısı bulunan şehit, gazi, eren ve velileri ebedileştirerek, onlara bir nevi vefa borçlarını ödeme düşüncesiyle türbe ve ziyaret mekânları inşa etmişler. Bu zatları konu alan menkıbeler, rivayetler anlatmışlardır. Zamanla bu anlatılan menkıbe ve rivayetler doğrultusunda bu mekânlar kutsallık kazanmış, birer ziyaret mekânına dönüşmüştür. Ayrıca Türk halk kültürü ve yaşamında özellikle dinî manada, “Allah dostu” olarak kabul gören bu keramet sahibi kişiler; veli, ermiş kişilerin de, gerek hayatta iken gerekse de vefatlarından sonra göstermiş oldukları bir takım kerametler toplumun bu tür mekân ve makamlara yakınlaşmasını ve insanların bu tür şahıs ve mekânlara saygı göstermesine vesile olmuştur. Önce saygı çerçevesinde gidilen bu tür mekânlar, daha sonra anlatılan menkıbe ve rivayetlerin de etkisiyle oluşan inanışların² gereği olarak, yaratılışından bu yana yaşamını sürdürmek için başta sağlık problemleri olmak üzere, her türlü sıkıntı ve kederini gidermenin yollarını arayan insanlığı için sadece ziyaret yeri değil, çeşitli ritüel³ ve uygulamaların⁴ gerçekleştirildiği birer kutsal mekâna dönüşmüştür. Bu inanış ve uygulamaların temelinde yine bu mekânlarda defnedildiği bilinen, Allah dostu olarak da kabul gören ermiş kişilerin yüzü suyu hürmetine yapılan halis niyetli dileklerin karşılık, dertlilerin deva ve hastaların şifa bulması yatmaktadır. Böylece bu tür mekânlar, hem var olduğuna inanılan kutsallık kaynağından yararlanmak amacıyla hem hastalıklarına şifa arayanların veya dileklerinin gerçekleşmesini isteyenlerin, çeşitli ritüel ve uygulamaları gerçekleştirdikleri birer manevî müracaat yeri olarak toplumdaki yerini almıştır. Tarihten getirdiği birikim ile halk yaşamında zengin inanış, ritüel ve uygulamalara sahip olan Türk halkında da geçmişi İslamiyet öncesi dönemlere kadar uzanan bu tür ritüel ve uygulamaların gerçekleştirildiği yadır ve türbe ziyaretlerine Anadolu coğrafyasının hemen hemen her bölgesinde rastlamak mümkündür.

¹ E. Tahir Şahin, *Yukarı Ülkenin Kadim Cenneti*, 2017.

² “İnanma işi”, “inanılan şey” anlamlarına gelen inanış, bir nevi “bir düşünceye gönülden bağlı bulunma, inanılan şey görüş ve öğretisi” anlamındaki inanç olarak değerlendirilebilir. Ancak akide veya dinî inanç değildir. Dolayısıyla çeşitli inanışların doğrultusunda gerçekleştirilen türlü ritüeller ve uygulamalar ortaya çıkmıştır.

³ Türkçe Sözlükte “ayın” ve “âdet haline gelmiş” anlamlarıyla karşımıza çıkan ritüel, *kolektif ya da tek bir kişi ile meydana getirilebilen standartlaşmış ve tekrarlanan sembolik davranış biçimleridir*. Yani, birey ya da gruplarla ilgili bazı değerlerin, uygun zamanlarda, sembolik ve aşağı-yukarı değişmeyen ardışık davranış biçimleri ile tekrarlanmasına ritüel denir. (bk. Lauri Honko, “Theories Concerning the Ritual Process”, *Science of Religion Studies in Methodology*, (Ed. Lauri Honko) Paris, New York 1979, pp. 351’den Kasım, Karaman, “Ritüellerin Toplumsal Etkileri”, *Sosyal Bilimler Dergisi* Mayıs 2010, Sayı 21, ss. 227, 229). Mesela, mum, yakma, bez bağlama vb. uygulamalardan söz edilebilir. Eski Türk inanışında da yapılan benzeri ritüel ve uygulamalardan kısaca söz edilecektir.

⁴ Uygulama: Çeşitli inanışların doğrultusunda oluşan bilgiyi, düşünceyi tatbik etme işidir.

1. Erzincan Merkez’de Bulunan Ziyaretgâhlar Etrafında Oluşan İnanışlar Doğrultusunda Gerçekleştirilen Ritüeller ve Uygulamalar

Tarihin eski sayfalarından bu yana insanoğlu kendi acziyetinin farkında olarak her zaman Yaradan’a çeşitli yollarla başvurmuşlar. Bu bağlamda kutsal saydıkları mekânları ziyaret edip o kutsal mekânlar aracılığıyla dileklerini Yaradan’a ulaştırılması adına adaklar adanmış, kurbanlar kesmiş, ikramlarda bulunmuşlar. Bu bölümde de Erzincan ilinin merkezindeki halk arasında yoğun rağbet gören, insanların Yaradan’a yaklaşmak ve aruzlarını dile getirmek için gittikleri ziyaret yerleri ile ilgili ansiklopedik nitelikte bilgiler sunulacak, daha sonra bu ziyaret yerleri etrafında yaygınlaşan efsaneler ile kerametlere dayalı olarak oluşan inanışların doğrultusunda niyet, dilek ve temennilerde bulunulurken -bu bağlamdaki isteklerin kabulü için- gerçekleştirilen çeşitli uygulamalara, ayrıca bölgenin kültür varlıklarının incelenmesi sırasında belirlenen kaynak kişilerden derlenen çarpıcı örneklere de yer verilecektir.

1.1. Terzi Baba Hazretleri

Erzincan’da yetişmiş, Erzincan’ın manevi mimarlarından biri olan ve Nakşibendi tarikatına mensup, mana âleminde bir gönül eri olan “Terzi Baba Hazretleri, bazı kaynaklara göre Erzurumlu olarak geçse de birçok kaynakta kendisinin Erzincanlı olduğu bilgisi yer almaktadır”.⁵

1789’da doğmuş olan Terzi Baba’nın asıl adı Muhammed Vehbi, babasının adı Fazlızâde Abdurrahman’dır. Mesleği terzilik olduğundan Terzi Ağa, Terzi Baba veya Hayyât Vehbi; boyunun uzunluğundan dolayı Uzun Terzi, Uzun Terzi Ağa diye tanınmıştır. Mahmud Sadreddin’in Şevkistan adlı eserinde aslen Erzincanlı olduğu, evinin Câmî-i Kebîr ile Kurşunlu Camii arasında bulunduğu belirtilmektedir.⁶

Kırkly yaşlarına kadar, Kadirî tarikatına tabi olan Terzi Baba’nın Nakşibendi tarikatına intisabı ve bu tarikatın Erzincan temsilcisi oluşu da şöyle tecelli eder: Doğum yeri ve tarihi hakkında yeterli ve kesin bir bilgi olmayan Abdullah Mekki ve Mevlana Halid’in önemli halifelerinden biri olarak önce Erzurum’a gelmiş, burada Münzevi Osman Efendi ismindeki birine halifelik verdikten sonra manevi bir işaretle Erzincan’a gelmiştir.⁷

Abdullah Mekki hazretlerinin Erzincan’a gelişinden haberdar olan cümle ahali, hazreti büyük bir hürmetle karşıladı. Kendisi ve talebeleri için yer tahsis edildi. Haftalarca, aylarca insanlarla sohbet etti, onları aydınlattı. Aslında uzun süredir Erzincan’da olmasının en önemli sebebi hocasının verdiği emaneti sahibine ulaştırmaktı. Tüm Erzincan insanı kendisini ziyaret etmiş, sadece Muhammed Vehbi gelmemişti. Mekki hazretlerinin talebelerinden Nuri Efendi, “Hocam aylardır bu beldedeyiz. Biliyorum ki emanet sahibini arıyorsunuz lakin gelenler arasında yok, belki de Erzincan’da değildir.” Mekki hazretleri talebesine, “Hayır emanet sahibi burada, geldiğim günden beri bunu hissediyorum.” Nuri Efendi’nin “Peki, hocam onu nasıl tanıyacaksınız?” sorusuna hazret, “Tanırız, tanırız elbet. Biraz daha bu beldede kalalım, inşallah bugün yarın gelir.” der. Mekki hazretleri bir yandan emanet sahibini beklerken öte yanda emanet sahibi Muhammed Vehbi dükkânına gelen dervişin etkisiyle suskun, yorgun birkaç günde saçları ağarmış, ihtiyarlamış, dünyaya el sallamış bir kişi hâline geldi. Üstelik birkaç haftadır Kadirî dergâhına da gitmiyordu. Cuma akşamı evinde abdestini aldı, camiye gitti. Namazını kıldıktan sonra evine dönüyordu ki vazgeçti. Yolunu Kadirî dergâhına çevirdi. Şeyh efendi sohbet ediyordu. Muhammed Vehbi’nin geldiğini gören Şeyh, “Vehbi uzun zamandır gelmiyorsun! Bizim gözlerimiz seni arar oldu. Mübarek bir zat nice yollar kat ederek ilimize teşrif etti, cümle âlem onun kapısına gider, sen niye gitmiyorsun? Bekleme git çabuk.” Dergâhtan heyecanla ayrılan Muhammed Vehbi, Mekki hazretlerinin evini aradı buldu. Mekki hazretleri her zamanki

⁵ Vehbi Yurt, *Terzi Baba ve Erzincan*, Birun Yay., İstanbul 2011, s. 13.

⁶ Nurettin Albayrak, “Terzi Baba” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay. Ankara 2011, s. 521.

⁷ H.İbrahim Baltacı, “Erzincan’da Nakşi Halidi Gelenek”, *Uluslar arası Nakşibend ve Nakşibendilik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Bağlarbaşı Kültür Merkezi, İstanbul 2016, s. 252.

gibi kalabalık bir topluluğa hitap ediyordu. Vehbi'nin geldiğini gören Mekki hazretleri büyük bir sevgi ve coşku içerisinde ayağa kalktı. Muhammed Vehbi'yi yanına oturttu.

Salonda bulunanlar bu duruma mana verememişlerdi. Aralarında söylenmeye başladılar: "Mekki hazretleri kimseye böyle iltifat etmedi." diye. İnsanlar kendi aralarında konuşur olsun, Mekki hazretleri ve Muhammed Vehbi koyu bir muhabbete dalmıştı. "Ey güzel adam, nerelerdeydin? Aylardır seni arar gözlerimiz. Mevlana Halid-i Bağdadi hazretlerinden bizde bir emanet var, emanete seni layık gördüm. Bu emanet sana çok menfaatler sağlar. Kabul edersen sana teslim edeyim." Muhammed Vehbi'nin dudakları usul usul aralandı. Şeyh Efendi "Vallahi dünya için Allah demem" karşılığını verince, Şeyh Efendi, "Oğlum hadi git. Sen bulacağını buldun. Teslim edeceğim emanet seni dünya sevgisinden kurtarmaktan başka bir şey değildi." buyurarak Muhammed Vehbi Efendi'ye himmetle nazar edip, emaneti tevdi eder. Daha sonra Terzi Baba'nın evinde bir ay sürecek bir halvet hâli yaşadıkları kaydedilmektedir.⁸

Bu hadiseden sonra, Muhammed Vehbi Efendi'nin yüksek derecesi halk arasında hızla duyulup yayılır. Herkes ondan istifade etmek için dergâhına gelir. Kendisine bağlanan talebelerin sayısı gün geçtikçe artar.

1848 yılında Erzincan'da kolera salgınında ölen Terzi Baba, Erzincan Defterdarı Mecid Efendi ve halifelerinden Fehmi Efendi tarafından yaptırılan ahşap türbeye defnedilmiştir. Bir yangında harap olan türbenin yerine Erzincan Belediyesi 1980'li yıllarda kesme taştan yeni bir türbe yaptırmıştır. Erzincan şehir mezarlığına Terzi Baba adı verilmiştir. Terzi Baba'nın üç erkek kardeşinden Fâzıl Abdülkerim Feyzi onun yanında metfundur. Erkek çocuğu olmayan Terzi Baba'nın soyu kızları vasıtasıyla devam etmiştir. Soyundan gelen bazı kişilerin mezar taşları hâlen Terzi Baba Mezarlığı'nda ve Terzi Baba Türbesi'nin çevresinde yer almaktadır. Erzincan'da Terzi Baba adına bir dernek kurulmuş, yine onun adını taşıyan büyük bir cami ile külliye inşa edilmiştir.⁹

Terzi Baba ile ilgili birçok menkıbe anlatılmaktadır. Vefatından önce de sonra da birçok menkıbe oluşmuştur. Bunlardan en ilgi çekici olanları şöyledir:

Hazret bir gün müridi ile gezerken müridi:

"Baba Hazretleri, herkesin mürşidi keramet gösterirmiş. Bu keramet nasıl bir şey? Ben de senin kerametini görmek istiyorum." demiş. Hazret, "Ne yapacaksın kerameti, ne işe yarar?" demiş. Müridi yalvarmış, yakarmış: "Baba hazretleri beni kırma!" demiş. Nihayet aradan günler geçmiş, Terzi Baba müridine; "Haydi seninle gezmeye çıkalım. Biraz elma al, Fırat'a aşağı yiyerek gidip gelelim demiş. Tahminen bir kilo elma almışlar. Fırat'a aşağı yiyerek geziyorlarmış. Yolun kenarında tarlada çalışanlara da Terzi Baba elmadan dağıtarak gidiyormuş. Geri döndüklerinde yine aynı durum devam etmiş. Tekkeye geldiklerinde bir kilo elma olduğu gibi duruyormuş. Aradan bir zaman geçtikten sonra müridi: "Baba Hazretleri vakti zamanın birinde sizden bir keramet göstermenizi istemiştım. Günler geçti bana hiç keramet göstermediniz." deyince, Hazret, "Yahu geçen gün seninle Fırat'a aşağı gezmeye gittik, bir kilo elma aldık. Yedik, ayrıca yoldan gelip geçenlere, tarlada çalışanlara dağıttık, yine elmaları olduğu gibi geri getirdik. Sen daha bu anlamadın ben daha nasıl keramet göstereyim?" demiş.¹⁰

Rivayet olunur ki, Buharalı meşâyih-i kirâmdan bir zât, Terzi Baba hazretlerinin misafiri olmuştu ve bir hafta kadar, Terzi Baba'nın evinde kalmıştı. Terzi Baba hazretleri eskisi gibi terzilik mesleği ile meşgul olmuyor, vaktinin çoğunu zikir ve rabîta ile geçiriyor, her taraftan gelen sevenleri ile sohbet ediyor ve gelen her misafiri için büyük masraflar yapıyordu. Terzi Baba'nın böyle olduğu hâlde hiçbir geçim sıkıntısı çekmemesi, bu Buharalı zatın dikkatini çekmiş ve bir gün, tenhada kendisine sual etmiş.

⁸ Ünal Tuygun, *Erzincan'ın Manevi Mimarları*, Kervan Yay., İstanbul 2004, s. 73-74.

⁹ Nurettin Albayrak, "Terzi Baba" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., Ankara 2011, s. 521.

¹⁰ Ruhi Kara, *Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Yay., Ankara 1994, s. 56.

“Efendim, zât-ı âlilerinizin pek çok masrafı vardır. Kabul buyurursanız, size masraflarınızda kullanabileceğiniz bir hediye takdim etmek istiyorum” deyince, Terzi Baba Hazretleri de “Buyurun, azizim!” demişler. Buharalı şeyh efendi demiş ki: “Bu ism-i şerifi, şu kadar okuyup da bir kâse suyun içine üfürür iseniz daha şunları ve şunları yaparsanız, size her gün o kâseden bir altın gelir” demiş. Terzi Baba Hazretleri de, misafirini gücendirmemek için, görünüşte kabul eder gibi yapmış ve demiş ki “Azizim, o dediklerinizin hepsini yapsam, muhakkak her gün o kâsede altın bulur muyum?” Buharalı şeyh efendi de “Şartlarına tam riayet edilirse, elbet de bulursunuz!” demiş. O zaman, Gavs-i A’zam Hazret-i Şeyh Muhammed Vehbi Hazretleri buyurmuşlar ki “Şeyh efendi! Allah’u Te’ala, eğer bu asiye ‘Ey terzi, bir kere Allah de, senin bu odanı altın ile doldurayım.’ buyursa, bir oda dolusu altın için bir kere bile Allah demem!” demiş.¹¹

Erzincan insanı arasında günümüzde yaygın olarak anlatılan bir rivayete göre, Terzi Baba Hazretleri’nin Ezan-ı Muhammedi okunurken elinde iş olsa da onu bırakıp dinlemeyi âdet edinmiştir. Terzi Baba’nın cenazesi götürülürken yakın camilerin birinde ezan okunmaya başlamış. O anda cenaze o kadar ağırlaşmış ki cemaat taşıyamaz olmuş. İster istemez yere indirmişler. Ezan bitmiş, tekrar almışlar ve bir kuş hafifliği ile götürmüşler (KK.1).

Yaygın bir inanışa göre Erzincan’a gelen bir ziyaretçi, Terzi Baba Hazretleri’ni ziyaret etmeden gider ise yakın bir tarihte yolu tekrar Erzincan’a düşer. Türbesi, hem Erzincan’dan hem de çevre illerden yoğun olarak ziyaret edilmektedir. Bir nevi Erzincan’la bütünleşmiş olan Hazret’e, özellikle Erzincan halkı tarafından çok rağbet edilir. Bununla ilgili olarak, örneğin; çocuk sünnet olmadan önce veya sünnet olduktan sonra, evlenen çiftler tarafından, türbeye yoğun ziyaretler yapılır. Genelde bayram arifelerinde, önce Terzi Baba Hazretlerinin türbesi sonrada aile mezarlıkları ziyaret edilmektedir (KK.2).

Ahmet Yaşar Ocak, bir velinin kült konusu olup olmadığını anlamak için üç unsura bakmak gerektiğini söyler. Bunların;

1. Veli adına yapılmış bir mezar veya türbenin yahut kendisinden kalan, kaldığına inanılan bir kısım eşyaların bulunması;
2. Söz konusu mezar, türbe veya eşyanın, mesela bazı dileklerin gerçekleşmesi, hastalıkların tedavisi gibi herhangi bir maksatla ziyaretlere ve bunlar esnasında adak ve kurbanlara sahne olması.
3. Dua mahiyetinde veli ile ilgili ve onun adı geçen birtakım sözlerin mevcudiyetidir.¹²

Terzi Baba ve Pir-i Sâmi Hazretleri’ne yapılan ziyaretler genellikle dua mahiyetinde olup veli adı ile Allah’tan yardım dileme amaçlı yapılmaktadır. Bu durum Ocak’ın yukarıdaki tasnifine uygundur. Bunun yanında çeşitli dilek ve isteklerin dilendiği de görülmektedir.

Buraya gelen ziyaretçilerin ziyaret nedenlerini şu şekilde sıralamamız mümkündür:

- Türbenin etrafında herhangi bir yerde Ayete’l-Kürsi, bir Fatıha ve üç kere İhlas suresini arka arkaya okuyarak beklenen ifa ya da dilek arz edilir. Çocuğu olmayanlar, kısmetinin açılmasını isteyenler, herhangi bir rahatsızlığı olanlar, üniversiteyi kazanmak isteyen gençler, iş sahibi olmak isteyenler, askere gitmek için hazırlanan gençler, hacca gidecek olan hacı adayları, Terzi Baba Hazretleri’ni ziyaret ederek, kazasız belasız gidip gelmeleri yönünde dualarda bulunurlar (KK. 3).

Anlatılan bir hadiseye göre, tarlada işçi olarak çalışan bir adam, aniden bayılır ve ağzından köpükler gelir. Etrafta çalışan işçiler adamı alıp evine götürerek yatırır. Köyün ihtiyar hatunlarından bir kadına hastanın durumunu anlatırlar. Kadın kırk tane iğneye ayrı ayrı renklerde iplik bağlar ve su dolu bir kabın içerisine koyar. Sabah olunca iğnelerden biri paslanır

¹¹ Şaban Er, *Erzincanlı Terzi Baba Hayyat Muhammed Vehbi Kuddise Sirruh Külliyyatı*, Kutup Yıldızı Yay., İstanbul 2014, 132.

¹² A. Yaşar Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1984, s. 6.

ve yaşlı kadın “Terzi Baba’nın iğnesi paslandı.” diyerek, hastayı Terzi Baba türbesine götürerek orada uyutmalarını söyler ve sıkıca tembihler. Şunu da ekler, “Eğer yorgunluğa yenik düşüp uyursa rüyasında da adamın eline yiyecek verilirse sakın yemesin, yoksa iyileşemez.” der. Bu olaydan sonra hasta, türbeye götürülür ve iki gün uyumasına izin verilmez. Bir müddet geçtikten sonra hastanın gözü dalar ve rüyasında eline yaprak dolması verilir. Hastanın elinde yaprak dolmasını gören yakınları, dolmayı bir beze sarıp muska gibi hastanın boynuna asarlar. Bu olaydan sonra hasta birkaç gün içerisinde eski sağlığına tekrar kavuşur. (KK.2)

Netice olarak, ölümünden önce ve sonra kerametlerinin gözlemlendiği Nakşibendi tarikatına mensup, mana âleminde bir gönül eri olan “Terzi Baba Hazretleri’ne ait bu türbenin; geçiş ve hazırlık ritüellerinin gerçekleştirildiği, veli adı ile Allah’tan (şifa, deva vb.) yardımların dilendiği, çeşitli halis niyetli taleplerin (dilek, istek, arzu vb.) istenildiği kutsal bir mekân olduğu söylemek mümkündür. Bu ziyaret sırasında gerçekleştirilen ritüel ve uygulamalarda birer kere Ayete’l-Kürsi ile Fatiha süresi, üç kere de İhlas suresi okunmaktadır.

1.2. Pir-i Sâmî Hazretleri

Pir-i Sâmî Hazretleri¹³ Erzincan’ın Kırtıloğlu sülalesine mensuptur. 1847 yılında Erzincan’ın Selüke (Yeşilçay) köyünde dünyaya gelmiştir. Sülalenin Kırtıloğlu diye anılmasının sebebi ise, Erzincan’ın batısında bulunan Oğlaktepe köyü ile Aydoğdu köyü arasında “Kırtıl” Tımarı adıyla bir arazi olup o tımarın sahipleri olduklarıdır.¹⁴

Pir-i Sâmî Hazretleri ilk tahsilini köyünde yapmış; köyün hocasından Kur’an öğrenmiştir. Sonradan eski hükümet medresesinde Arapça ve Farsça öğrenerek tahsiline devam etmek için İstanbul’a gitmiştir. Fatih medresesinde akli ve nakli ilimler tahsilini yaptıktan sonra da, müderrislik icazetini alarak memleketi Erzincan’a gelmiştir. Yeni adı Karakaya, eski adı Keleriç olan köyde imamlık yapmaya başlamıştır. Şeyh Abdurrahman Efendi’nin Nakşibendiye mensuplarından Hacı Mustafa Fehmi Erzincani’nin sohbetlerinde de bulunmuştur¹⁵.

Pir-i Sâmî Efendi’nin hayatında önemli bir yer tutan Şeyh Abdurrahman-ı Taği ile tanışması, Hınıs’ta öğretmenlik yaptığı döneme denk gelmektedir. Bu tanışmanın ne şekilde yapıldığıyla ilgili kaynaklarda dört rivayet bulunmaktadır. Bunlardan biri Abdurrahman-ı Taği’nin Hınıs’a geldiği ve orada bir sohbet yaptığı, Pir-i Sâmî’nin de bu sohbetten etkilendiği ve akabinde tanıştıkları şeklindedir¹⁶.

Abdurrahman-ı Taği hazretleri Sâmî efendiyi dergâhına kabul ettiğinde dergâhta tam kırk yedi tane icazetli hoca vardı. Kısa bir sürede halife olarak icazet alması dergâhta bulunan diğer hocaların rahatsız olmasına neden oldu. Hocaların rahatsız olduğunu fark eden Efendi Hazretleri hocaları yanına çağırıp “Sizler diyorsunuz ki bizler yıllardır bu kapıdayız lakin bizler Nakşi halifesi olmadık. Sami Efendi bir yılda halife oldu değil mi?” Hocalar başlarını eğip cevap vermediler. Taği Hazretleri sözüne devam etti. “Bakin efendiler

¹³ Nakşibendi Tarikatının Halidiye koluna mensuptur. Nakşibendi Tarikatı Buharalı Muhammed Bahaüddin Nakşibendi (1218-1389) tarafından kurulmuştur. Bu tarikat 3 koldan Hz. Muhammed’de (s.a.v.) son bulur. 1. Kol: Hz. Ali (k.v.), İmam Hüseyin (r.a.), Zeynel Abidin (k.s.), İmam Muhammed Bakır, Cafer Sâdık’tır (k.s.). 2. Kol: Hz. Ebu Bekir (r.a.) Selman Farişî (r.a.), Kasım B. Muhammed Cafer Sâdık, Ebu Yezit Bistami, Ebu Hasan Harkani, Ebu Ali Farimedi. 3. Kol: Hz. Ali, Hasan Basri, Habib Acemi, Dâvud-ı Taî, Maruf Kerhi, Seriy Sakati, Cüneyd-i Bağdadi, Ebu Ali Rudbari, Ebu Ali Kâtip, Ebu Osman Mağribî, Ebu Kasım Kürkani, Ebu Ali Ferimedi. Silsile, günümüze kadar böylece uzanmaktadır. Nakşibendilik Ahrariye, Cemiye, Kasaniye, Mazhariye. Muradiye, Müceddidiye, Naciye ve Halidiye kollarına ayrılmıştır. Nakşibendi tarikatının Halidiye kolu XIX. yy’da Ziyaeddin Halid (k.s.) Hz.’leri tarafından kurulmuş olup, Nakşibendi tarihinin en yaygın koludur. Halidi kolunun Erzincan kol başı Sâmî (k.s.) Hazretleri olup bu kol aşağıdaki sıraya göre devam etmiş, günümüze kadar ulaşmıştır. - Muhammed Sâmî-i Erzincanî (k.s.) - Muhammed Beşir-i Erzincanî (k.s.) - Dede Paşa Bayburdi (k.s.) - Abdurrahim Reyhan (k.s.) (Bk. Ünal Tuygun, *Piri Sami Hazretlerinin Hayatı ve Sohbetleri*, Kervan Yay., İstanbul 1997, s. 5).

¹⁴ Ünal Tuygun, *Piri Sami Hazretlerinin Hayatı ve Sohbetleri*, Kervan Yay., İstanbul 1997, s. 6.

¹⁵ Ahmet Dumlu, *Erzincan’da İz Bırakanlar*, Erzincan 1999, s.161.

¹⁶ Ömer Aslan, *Erzincan’da Tasavvuf Kültürü ve Nakşibendilik*, Erzincan Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi), Erzincan 2018, s. 101.

Erzincanlı Hocanın gönül sobası buraya geldiğinde zaten doluydu. Biz sadece o dolu sobayı tutuşturduk”.¹⁷ diye cevap vermiştir.

1930’lu yıllarda Sami Hazretleri’nin dergâhı ve kabri-i şerifi dönemin valisi tarafından park yapılmak istenmiş ancak, Sami Hazretleri’nin torunları valinin huzuruna çıkarak; “Efendim, burada bizim dedemizin kabri vardır ve bu arazi dedeme aittir. Lütfen niyetinizden vazgeçiniz.” deyince vali, “Hayır, kararımız kesindir, orası park olacak.” der. Bunun üzerine torunlar üzüntüyle valinin yanından ayrılarak dayılarının yanına gidip dayılarına ne yapabileceklerini sorarlar. Dayıları ise; “Siz rahat olun o mübarek kendini çığnetmez.” der. Bu hadiseden bir hafta sonra Erzincan Valisi değişir. Hazretin torunları yeni valinin huzuruna çıkarak dedelerinin yerinin durumunu izah ederler. Yeni vali cevaben; “Siz üzülmeyiniz orayı park yapmayacağım, orası kabristan olsun.” der.¹⁸

Pir-i Sâmi Hazretlerinin bir kerameti de Salih Baba Divanı’nın oluşmasıyla ilgilidir. Bu konuda halk arasında anlatılan şöyle bir menkıbe vardır:

Bir gün “*Kırtıoğlu Dergâhında*” Pir-i Sâmi Hazretleri sohbet buyururken müritlerden biri olan Aktar İbrahim Ağa; “Bizim kolda da Yunus Emre, Niyazi Mısrî ve Kuddusi Baba gibi tasavvuf şairleri olsaydı da bizde onların beyitlerini okusaydık.” deyince Pir-i Sâmi Hazretleri; “*Bu bir himmet işidir, şiiri bizim Salih de söyler.*” diyerek eliyle arka tarafa sinmiş olan Salih’e işaret eder. Salih Baba o anda varidat ile dolarak irticalen şiir söylemeye başlar. Pir-i Sami Hazretleri kendisine “Yeter Salih.” deyinceye kadar şiir söylemeye devam eden Salih Baba, bu emirden sonra şiiri kesmiştir. Salih Baba’nın kabri ile Pir-i Sâmi Hazretleri’nin kabri aynı mezarlıkta bulunmaktadır (KK.4).

Daha çok tasavvuf boyutuyla ön plana çıkan Pir-i Sâmi Hazretleri hakkında yukarıdaki bilgiler de göz önüne alındığında yapılan ziyaretler genellikle dua amaçlıdır. Erzincanlılar ziyaretlerini yoğun olarak Cuma günleri, Kurban ve Ramazan bayramları öncesinde yaparlar. Bunun yanında çeşitli dileklerin, (çoğunlukla çocuk sahibi olmak için) kabulü maksadıyla ziyaretlerin yapıldığı da görülmektedir. Türbesi, Terzi Baba Mezarlığı yakınlarındadır (KK. 5).

Yatır, türbe, kümbet, tekke, ziyaret, dede mezarı gibi çeşitli isimlerle anılan ve çoğunlukla kendilerine veli, evliya, eren, ermiş, âlim, sofı, seyit, şeyh, pir, dede, baba, abdal veya şehit gibi türlü isim ve sıfatlar verilerek manevi güçleri olduklarına inanılan kişilerin yattıkları kabul edilen yerlere, belli hacet, dilek, istek ve muratlarla yapılan pratik ve uygulamalardır.

Ziyaret yerindeki uygulamalar, türbe içinde namaz kılmak ve evliya mezarı başında dua etmekten ibarettir. Türbede mum / buhur yakmak, pencere parmaklıklarına bez bağlamak ya da evliya mezarı etrafında dönme gibi pratiklerin yapılmadığı görülmektedir.

Türbe; çocuk, kısmet, ev, iş, araba, şifa vb. her çeşit dilek sahibince ziyaret edilmektedir. Türbeye istenilen gün ve saatte gidilebilmektedir. Dileklerin gerçekleşmesi, makam sahibi evliyanın yüzü suyu hürmetine Allah’tan istenmektedir (KK 2).

Netice itibariyle, Erzincan’ın Kırtıoğlu sülalesine mensup, hayattayken keramet sergileyen Pir-i Sâmi Hazretlerine ait olan, Pir-i Sâmi Türbesinin çocuk, kısmet, ev, iş, araba, şifa vb. her çeşit dileklerde bulunan kimselerce Cuma günleri, Kurban ve Ramazan bayramları arifelerinde dua amaçlı ziyaretlerin gerçekleştirilerek türbe içinde namaz kılmak, türbe başında dua etmek gibi ritüel ve uygulamaların yapıldığı kutsal mekânlardan olduğu anlaşılmıştır.

1.3. Ali Cerrah Türbesi

Ali Cerrah Merkez Esesi (Çatalarmut) köyündedir. Halk arasında Ali Cerrah’ın dertlere deva bulan bir ziyaret olduğu kanaati vardır. Hakkında birçok rivayet söylenmektedir.

¹⁷ Ünal Tuygun, *Erzincan’ın Manevi Mimarları*, Kervan Yay., İstanbul 2004, s.100.

¹⁸ Ünal Tuygun, *Piri Sami Hazretlerinin Hayatı ve Sohbetleri*, Kervan Yay., İstanbul 1997, s. 25.

Ali Cerrah'ın "Selçuklu döneminde yaşadığı sanılmaktadır".¹⁹ Ermeniler, bunun bir kilise harabesi olduğu iddiasındaydılar, nitekim buna benzeyen diğer yerlerle diğer eski harabelere, hep kendi tarihleri namına sahip çıkıyor ve Ermeniliğe ait isimlerle adlandırıyorlar. Bu isimleri de maalesef Türklere dahi kabul ettiriyorlardı. Vank-Manastır namını yakıştırmakla yâd ettikleri binaların hemen hemen tamamı bu türdendir. Hristiyanlar dahi, tehcirden önce bunu mukaddes sayarak ziyaret ederlermiş.²⁰

Bu ziyaret içinde önceleri kabir yokmuş. Erzincan Evkaf memuru Esbatı Sait Efendi Esesi nahiyesi müdürü iken orayı kazdırmış, bir kabir zuhur etmiş. Halk hemen harekete geçip bir türbe yapmışlar, artık ziyaretgâh o günden gerek il içinden gerekse de il dışından birçok ziyaretçi almıştır.²¹ 1939 Erzincan depreminden evvel güzel bir mimari yapısı olan türbe, o zamanın mülki amirleri tarafından yıktırılmıştır. Yıkma kimse talip olmak istememiş; talip olan adamın da türbeyi yıktıktan sonra bir türlü iflah olmadığı, her tarafını ağrıların, sızılarının sardığı²² anlatılmıştır.²³

Türbe ziyareti, önce abdest alıp iki rekât namaz kıldıktan sonra makamın başucunda 1 Fatiha ve 3 İhlas Suresi okumakla başlar. Özellikle psikolojik sorunları olanlar, sinir hastaları ve zihinsel rahatsızlığı bulunanlar makam ziyaretini gerçekleştirmektedir. Örneğin, Bir hastalığının iyileşmesini dileyenler türbeye bir giyim eşyası bırakırlar. Böylece hastalığı orada bırakıp kurtulacaklarına inanırlar. Türbeye gelenlerin hepsinin uygulaması gereken ortak davranışlar da vardır. Türbedeki kumbaraya gönülden koştugu kadar para bırakmak vb. uygulamaların herkes tarafından yerine getirilmesi beklenir. Koyun-koç keseceğine dair vaatte bulunanların dilekleri gerçekleştiğinde, adaklarını yerine getirmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde başlarına türlü belaların geleceğine inanılmaktadır. Ziyaretin belirli bir günü ya da saati yoktur²⁴ (K.K 6).

Türbede yatan zatın adından da anlaşılacağı üzere Ali Cerrah'ın hekimlik vasfı bulunmaktadır. Çalışma sahasından edinilen bilgilere göre; konuşamayan hasta bir çocuk, bu makama getirilerek, türbe yanında iki-üç saat kadar uyutulur. Bu süre zarfında aile tarafından dualar edilip, lokmalar dağıtılır. Yapılan bu uygulama neticesinde çocuğun dili bir müddet sonra açılır ve konuşmaya başlar (KK. 6).

Netice itibarıyla, başlangıçta Ermenilere ait kilise olduğu düşünülen ancak Selçuklu döneminde yaşadığı sanılan Ali Cerrah'a ait bu türbenin,

- Ziyaret günü veya saatinin sınırlanmadığı bir mekân olup gereken ritüel ve uygulamaları yapan dertlilerin deva, hastaların şifa buldukları,
- Abdest alınıp iki rekât namaz kılınarak makamın baş ucunda 1 kere Fatiha, 3 kere İhlâs süresinin okunmasıyla başlayan ve ritüel ve uygulamaların (konuşmayan çocuğun iki üç saat uyutulması, lokma vb. ikramların dağıtılması, hastanın giysi veya

¹⁹ Ünal Tuygun, *Erzincan'ın Manevi Mimarları*, Kervan Yay., İstanbul 2004, s. 15.

²⁰ Ali Kemali, *Erzincan*, Kaynak Yay., İstanbul 2013, s. 209.

²¹ Ruhi Kara, *Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Yay., Ankara 1994, s. 43.

²² Türbede yatana saygı göstermeyenler, halk inançlarının yasaklarını çiğneyenler, olağanüstü yaptırımlar içeren bir çeşit uyarılar alırlar. Kutsal olan burada, bir yandan koruyucu, bir yandan da hasımlarına korku verici işleviyle karşımıza çıkmaktadır.

²³ Ahmet Dumlu, *Erzincan'da İz Bırakanlar*, Erzincan 1999, s. 211.

²⁴ Genellikle çevremizdeki bütün canlı ve cansız varlıkları adlandırırken kullanılan kara, insanları adlandırırken büyüklük ve cesareti temsil etmiştir. Bu arada insanın ten renginden dolayı da kara ile adlandırıldığı da unutulmamalıdır. Efsanelere yansıyan kara olumlu anlamıyla genellikle insanlara verilen lakap olarak karşımıza çıkar. Lakap alan insanlar da çoğunlukla kahraman bir asker ya da veli olarak görünür. Anadolu'nun birçok yöresinde lakabında kara olan ve veli olduklarına inanılan şahıslar bulunmaktadır. Erzincan için; Kara Yakup, Karababa, bu örneklerden iki tanesidir.

Erzincan'da bulunan Karababa ve Alicerah için de şöyle bir anlatı anlatılır: "Karababa ve Alicerah'ın mezarları, Erzincan'ın Çalarnut yaylasının güneyinde "Çamlık Dağı" adı verilen bir tepededir. Kurtuluş Savaşı'nda şehit düşmüşlerdir. Birbirlerine top attıklarına inanılır (KK. 6).

bir eşyasının bırakma, türbede bulunan kumbaraya para atma vb.) yapıldığı kutsal bir ziyaret mekânı olduğu söylenebilir.

1.4. Molla Camii Ziyaret Yeri

Ziyaret yeri, Erzincan'a bağlı Molla köyünde yer alan bir cami etrafındadır. Köy, bağlı olduğu il merkezine 10 km mesafededir. Erzincan'ın güneyinde Girlevik Şelalesi yolu üzerinde merkez köylerden biridir.

Halk arasında bu cami etrafında anlatılan bir menkıbe vardır.

- Çok eskiden, o caminin yerinde bir kilise varmış. Birde bu köyün Molla adında bir imamı varmış. Köyün ismi de bu molladan gelir. Bu molla yanına gelen insanlara muska yapmış. Bir gün “Paşa Pınarı” diye bilinen yere askeriye gelmiş. Bunu gidip askeriyedeki paşaya şikâyet ediyorlar. Bu adam işte muska falan yapıyor, insanları rahatsız ediyor diye adamı ihbar ediyorlar. Paşa da “Biz bunu ne yapalım da ermiş olup olmadığı anlayalım...” diye düşünürken aklına bir fikir geliyor. Biz bir askeri tabuta koyalım. Koyduktan sonra da bu adamı çağıralım, gelsin namazı kıldırsın. Askeri de tembihliyor, cenaze namazını kıldırarak, kıldırdıktan sonra da tabutu kaldırırken sen o zaman tabuttan doğrulup kalkacaksın. Askerler mollayı tarlasında çift sürerken bulurlar. Öküzlerin geyik, elindeki asanın ise yılan olduğunu görürler. Askerler çok şaşırırlar. Mollaya komutanlarının kendisini çağırdığını bir askerin öldüğünü söylerler. Molla: “Tamam oğlum, siz gidin ben arkanızdan gelirim.” der. Askerler gittikten sonra molla öküzlerinin bağını açıp bırakıyor, öküzler geyik olup gidiyorlar. Elindeki hayvanları sürdüğü değnek de yılan olup gidiyor. Askerler tarlada gördüklerini komutanlarına anlatırlar: “Komutanım gittik çift sürüyordu. Öküzleri geyiğe dönüşmüştü, onlar dağa gitti, elindeki asası ylandı, akıp gitti.” derler. Molla gelir: “Ölü niyetine mi, yoksa diri niyetine mi kılacağız.” der. Komutan, “Diri adamın cenazesi kılınır mı, tabi ki ölü niyetine kıldıracağını!” der. Molla ölü niyetine cenaze namazını kıldırır. Namaz bittikten sonra komutan: “Benim askerim diri idi sen nasıl mollasın anlamadım! Ölü niyetine namaz kıydın.” der. Mollayı azarlar. Molla: “Açın bakalım, ölü mü, diri mi...” der. Tabutu açarlar bir de ne görsünler; asker ölmüş. O zaman komutan mollanın ermiş bir adam olduğuna kanaat getirir ve “Bu adamı bırakın ne yaparsa yapsın.” der. Molla da kiliseyi cami yapar.” (KK. 7).

“Geyik” İslam öncesi ve Türk mitolojisinde en eski çağlardan itibaren anlatılarda sıklıkla kullanılan bir motiftir. Motif dünya mitolojilerinde de çeşitli anlatılarda kaydedilmiştir. Sibiryaya ve Orta Asya’da Türklerin varlık sürdürdüğü bölgelerde “hayvan-ata”ları temsil eden başlıca üç tip elbise bulunmuştur. Bunlardan biri de geyik elbisesidir.²⁵ Molla Camii’nde tespit edilen geyik motifine Anadolu’da birçok tekke ve zaviyenin duvarında rastlamak mümkündür. “Mesela, Bursa’nın fethedilmesine yardım eden Geyikli Baba’nın geyikleri ile konuştuğu söylenir. Hacı Bektaş Veli’de kolunun altında bir geyik ile resmedilmiştir. Geyik motifi İslam sonrasında daha çok Bektaşî kültüründe ehemmiyet kazanmıştır”.²⁶

- Ziyaret yeri, her türlü inanç ve mezhebe mensup kimseler tarafından ziyaret edilmektedir. Caminin hemen önünde yer alan suyun şifalı olduğu inancı bölge insanı arasında hâkimdir. Su azaldığı zaman burada para toplanır, kurban kesilir, yemek yapılıp halka dağıtılır. Ondan sonra su çoğalır. Bu su, süt gözesi olarak ta bilinir. Sütü olmayan gelinlere bu sudan içirilir. Anlatıldığına göre; 2017 yılının Temmuz ayında köyde bulunan ziyaret yerine İstanbul’dan bir araba gelir ve cami önündeki sudan alıp gider. Bir zaman sonra tekrar köye gelip sudan almak ister. Köylüler adama ne yaptığını sorarlar. O da torunun hasta olduğunu, buradan götürdüğü suyun ona iyi geldiği ve tekrar su almaya geldiğini belirtir (KK 7).

²⁵ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Cilt I, İstanbul 1971, s. 38.

²⁶ Beyhan Karamağaralı, *Anadolu’da XII-XVI. Asırlardaki Tarikat ve Tekke Sanatı Hakkında*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXI/I, Ankara 1973, s. 252.

Netice olarak, adını keramet sahibi bir olan Molla adındaki imamdan alan ve Erzincan'ın güneyindeki Girlevik şelalesi yolu üzerindeki Molla Camii etrafında bulunan bu ziyaret yerinin, önünden süt gözesi olarak adlandırılan -sütü az olan gelinlere, çeşitli hastalara içirilen- şifalı bir suyun yer aldığı, bu su azalınca çeşitli ritüel ve uygulamaların (para toplanması, kurbanların kesilmesi, yemeklerin yapılıp halka dağıtılması vb.) gerçekleştirildiği, her mezhep ve inanç sahipleri tarafından ziyaret edildiği kutsal bir mekân olduğunu söylemek mümkündür.

1.5. Aziz Baba (Deli Aziz) Türbesi

Aziz Baba Türbesi, Erzincan-Merkez Ulalar Belediyesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Bugün Aziz Baba Türbesi Erzincan'da özellikle Alevi-Bektaşî geleneğine mensup vatandaşlarımız tarafından yoğun olarak ziyaret edilmektedir. Pratik olarak da bu türbe etrafında, kurban kesilmekte ve lokma dağıtılmaktadır. 1924 Erzincan Ulalar beldesi doğumlu olan Aziz Baba 1982 yılının Şubat ayında vefat etmiş ve aynı yıl kendisine halk tarafından türbe yaptırılmıştır.

İnsanlar arasında ona atfen anlatılan bazı olayları aktarmaya çalışalım:

Aziz Baba, küçüklüğünde yetim kalmış, çobanlık ve hamallık yapmış biridir. Hamallık yaptığı zamanlarda 5 kuruştan fazla para almazmış. Çok ucuza çalışıyor diye hamalcılar buna artık iş vermemişler. Çarşıda, pazarda gördüğü insanlardan para istermiş. Öyle herkesten para almaz, kimi gözüne kestirirse “Bana para ver.” dermiş. Para verecek kişinin de parasının belli bir miktarını alır, onu da yoldan geçen kendi istediği kişiye verirmiş. Sadece para da değil, gözüne kestirdiği insanlara “Bana elbise al.” der, alınan elbiseyi giyemez, başkasına verir, kendi yine eski elbiseleri giyermiş. Yaz-kış demeden gece-gündüz gezer. Bir gün böyle gezerken bir adamı kurtların sıkıştırdığını görmüş. Kurtlara, “Geçin, gidin.” deyince, kurtlar oradan ayrılmış (KK 8).

Türk birliklerinin Kore Savaşı'na gideceği vakit, Erzincan'dan birkaç kişi de bu birliklere katılıp savaşa gitmişler. Erzincanlı askerlerden biri savaş sırasında yanında Deli Aziz'i düşmanla savaşırken görmüş. Hayretler içerisinde kalmış. Daha sonra ne kadar aramışsa da Deli Aziz'i bulamamış. Ailesine mektup yazdığında Deli Aziz'in de Kore'de yanlarında olduğunu kendileriyle beraber savaştığını yazmış. Askerin ailesi mektubu aldığında çok şaşırılmışlar. Çünkü Deli Aziz o anda hatta savaş olduğu sürece Erzincan'dan hiç ayrılmamış²⁷ (KK. 8).

Türbe özellikle, çeşitli isteklerin gerçekleşmesi için ziyaret edilir. Ziyaret, türbe dışındaki buhurdanlıkta mum yakılması pratiği ile başlamakta, mumun türbe içinde evliya mezarı etrafında üç kez dolandırılmasıyla devam etmektedir. Bu uygulama sonrasında evliya mezarının başucunda genellikle 1 Fatıha ve 3 İhlas suresi okunmakta ve üç kez evliya mezarının baş ve ayakucu hece taşı öpülmektedir. Ancak ayak ve başucu hece taşını öpme sayısı ziyaretçiye bağlıdır. Ziyaret yerinde yapılan dileklerinin Allah'tan dilenmesi, Allah adına adakların adanması ve sandığa arılık (para, eşya vb.) atılmasıyla son bulmaktadır.

Türbe; çocuğu olmayanlar, kısmetinin açılmasını isteyenler, saralı hastalar, herhangi bir rahatsızlığı olanlar, çalınan bir malının bulunmasını isteyenler, üniversiteyi kazanmak isteyen gençler tarafından rağbet edilmektedir. Çoğu ziyaret yerlerinde olduğu gibi burada da ziyaretin ilk şartı kalpten inanmaktır. Dilek gerçekleşince veya kabul olunca türbe ikinci kez ziyaret edilmekte ve önceden adanan adaklar kesilmektedir. Kesilen kurbanlar türbe yanında bulunan ocaklarda pişirilip dağıtılmaktadır. Adak kurbanı, ziyaretçinin maddi gücüne göre çeşitlilik göstermekle birlikte çoğunlukla küçükbaş hayvanlar tercih edilmektedir. Gelen ziyaretçiler, tülbent, seccade, kilim, halı, süpürge, battaniye, temizlik malzemesi türünden türbe ihtiyaçlarını karşılamak üzere adaklar da adayabilmektedir (KK. 8).

²⁷ Tayy-ı mekân, anlatıdaki kişinin çok kısa sürede bir yere gidip gelebilmesidir. Bir manada fizikötesi yolculuktur. Evliya menkıbelerinde sıkça ortaya çıkan bu motif örneği Erzincan'daki ziyaret yerlerinde de oldukça fazladır. Yukarıda ki anlatıda geçen “Aziz Baba”nın *Kore Savaşı*'nda görünmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir. Velinin kendi vücudunda cereyan eden keramet motifine uygundur. (bk. A. Yaşar Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1984, s. 6.)

Anlatılanlara göre, çocuk sahibi olamayan bir çiftin rüyasına “Aziz Baba” girerek rüyada kadının kucağına iki adet kundak verir. Bu rüyanın akabinde çiftin ikiz çocuğu dünyaya gelir. Bu sevindirici olaydan sonra çift ziyaret yerine gelerek şükür amaçlı kurban keser (KK. 8).

Neticede Şubat 1982’de vefat eden, 1924 Erzincan Ulalar beldesinde dünyaya gelen keramet sahibi Aziz Baba’ya ait ve Erzincan-Merkez Ulalar Belediyesi sınırları içerisinde bulunan, özellikle Alevi-Bektaşî geleneği mensupları tarafından yoğun olarak ziyaret edilen Aziz Baba (Deli Aziz) Türbesinin,

- Daha çok çocuğu olmayanların, kısmetini açılmasını isteyenlerin, sara hastalarının veya herhangi bir rahatsızlığı olanların, çalınan mallarını bulunmasını isteyenlerin, üniversite adaylarının ziyaret ettikleri,
- İsteklerin gerçekleşmesi için yapılan bu tür ziyaretlerde çeşitli uygulama ve ritüellerin (mumun yakılarak evliya mezarı etrafında üç kez dolandırılması, 1 kere Fatıha, 3 kere İhlâs süresinin okunması, mezarının ayak ve baş ucu hece taşlarının öpülmesi, Allah adına adakların adanması, sandığa para, eşya vb. atılması vb.) gerçekleştirildiği

kutsal bir mekân olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç

Anadolu coğrafyasının her köşesinde halk inanışları ve bu inanışların doğrultusunda yapılan uygulama ve ritüellerin bolca gerçekleştirildiği türbe, yatır ve kabirler mevcuttur. Bu ziyaretgâhlar buldukları yörelerin saygın makamları olarak kabul görerek birbirinden farklı, çok sayıda dinî öge ve uygulamaların yaşam alanları mahiyetini kazanmışlardır.

Bu inanış ve gerçekleştirilen ritüel ile uygulamaların arka planında ise toplumsal algı ve anlayış, manevî değerler, psikolojik rahatlama ile sosyal ve ekonomik etkenler bulunmaktadır. Tüm bu etkenlere ilaveten, toplumun geçmişten getirdiği geleneği ile kültürel kodlarını da bu inanış, ritüel ve uygulamalarda görmek mümkündür. Temeli, İslamiyet öncesi inanç ve kültürümüze dayanan uygulama ve ritüeller -Eski Türk inancı ve bu inanç çerçevesinde var olan bazı güçlü ruhlardan yardım isteme ile bu güçlere kurban sunma anlayışı- İslamiyet ile bütünleşerek evliya kültürüne dönüşmüştür. Burada çeşitli inanışların doğrultusunda gerçekleştirilen, İslam öncesi dönemlerden bu güne taşınan bu tür ritüel ve uygulamaların temelini çok eski Türk inanç ve kültür sistemine dayandığı ve bu konunun ise ayrı bir çalışma alanını oluşturduğunu söylemek gerekir.

Sonuç olarak, incelenen kaynakların ve temasta bulunulan kaynak kişilerden edinilen bilgilerin ışığında, Erzincan merkezinde Terzi Baba, Pir-i Sâmi, Ali Cerah, Aziz Baba (Deli Aziz) Türbeleriyle Molla Camii ziyaret yerinin hâlihazırda ziyaret edilerek çeşitli ritüel ve uygulamaların gerçekleştirildiği birer kutsal mekân oldukları ve olmaya devam ettikleri tespit edilmiştir. Bu kutsal mekânların, birer ermiş ve keramet sahibi zatlara ait olup bu zatlardan yüzü suyu hürmetine dertlilerin deva, hastaların şifa bulmak için veya üniversite adayları, çocuk sahibi olamayanlar, kısmetinin açılmasını isteyenler vb. halis niyetli talepleri olan kimselerce ziyaret edilen birer ziyaretgâh oldukları anlaşılmıştır.

Erzincan’ın kültürel zenginliği tüm canlılığıyla yaşatan, onlarca şeyh, eren ve evliyaya ev sahipliği vazifesini üstlenmiş, kültürel kodların temsili niteliğinde olan çeşitli inanışlara sahip ve bu inanışlar doğrultusunda çeşitli ritüel ve uygulamaları gerçekleştiren, gerçekleştirmeye de devam eden bir il merkezi olduğu saptanmıştır.

Kaynak Kişiler

KK. 1. Hasan Demir, Erzincan / Merkez, 50 yaşında, Okuryazar, Esnaf,

KK. 2. Mehmet Akpınar, Erzincan / Merkez, 55 Yaşında, Okuryazar, Esnaf.

- KK. 3. Ömer Aydemir, Erzincan / Merkez, 67 Yaşında, Okuryazar değil, Çiftçi
- KK. 4. Emine Sönmez, Erzincan / Merkez, 58 Yaşında, Okuryazar, Ev Hanımı.
- KK. 5. Burhan İnci, Erzincan / Merkez, 34 Yaşında, Okuryazar, Esnaf.
- KK. 6. Yadiğâr Kayaoğlu, Erzincan / Dereyurt Köyü, 64 Yaşında, Okuryazar değil, Ev hanımı.
- KK. 7. Necmi Çolak, Erzincan / Merkez, 44 Yaşında, Okuryazar, Çiftçi.
- KK. 8. Fatma Şahin, Erzincan / Merkez, 55 Yaşında, Okuryazar değil, Ev Hanımı.

Kaynakça

- Albayrak, Nurettin. “Terzi Baba”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 40, TDV Yay., Ankara 2011, ss. 521- 522.
- Altan, Bayram, *Türkiye’de Dini Ziyaret Yerleri*, Kazancı Matbaacılık, İstanbul 1996.
- Aslan, Ömer, “Erzincan’da Tasavvuf Kültürü ve Nakşibendilik”, Erzincan Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi) Erzincan 2018.
- Baltacı, H. İbrahim, “Erzincan’da Nakşi Halidi Gelenek”, *Uluslar arası Nakşibend ve Nakşibendilik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Bağlarbaşı Kültür Merkezi, İstanbul 2016, ss. 248-264.
- Dumlu, Ahmet, *Erzincan’da İz Bırakanlar*, Erzincan 1999.
- Er, Şaban, *Erzincanlı Terzi Baba Hayat Muhammed Vehbi Kuddise Sirruh Külliyyatı*, Kutup Yıldızı Yay., İstanbul 2014.
- Kalafat, Yaşar, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Babil Yayıncılık, Ankara 2006.
- Kara, Ruhi, *Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Yay., Ankara 1994.
- Karamağaralı, Beyhan, “Anadolu’da XII-XVI. Asırlardaki Tarikat ve Tekke Sanatı Hakkında”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXI/I, Ankara 1973, s. 247-276.
- Kemali, Ali, *Erzincan*, Kaynak Yay., İstanbul 2013.
- Ocak, A. Yaşar, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1984.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, Cilt I, İstanbul 1971.
- Şahin, E. Tahir, *Yukarı Ülkenin Kadim Cenneti*, 2017.
- Tanyu, Hikmet, *Türkiye’de Adak ve Adak Yerleri*, Elips Yay., Ankara 2007.
- Tuygun, Ünal, *Erzincan’ın Manevi Mimarları*, Kervan Yay., İstanbul 2004.
- Tuygun, Ünal, *Piri Sami Hazretlerinin Hayatı ve Sohbetleri*, Kervan Yay., İstanbul 1997.
- Yurt, Vehbi, *Terzi Baba ve Erzincan*, Birun Yay., İstanbul 2011.